

LAFITTE, IPARRALDEAREN ETA HEGOALDEAREN ARARTEKO

Pako Sudupe

Zuetako askok ondo ezagutzen zenuten Piarres Lafitte; ardua mintzatuak zineten berarekin buruz buru, eta gutxi asko maitatua zenuten. Neuk ez dut inoiz berarekin hitz egin; ikusi bai, gogoan iltzatua dut nola ikusten nuen Iruñeko Larraona ikastetxean Udako Euskal Unibertsitatearen karietarat, bere sotana luzearekin, eta bere gorputz hauskor aire eta konkortuarekin. Nire Lafitteren ezagupena idazkien bidez heldu da; berataz idatzi dutenengandik, eta guztien gaineratik berak bere baitarik argitara eman dituenetarik. Eta mintzaldi honetan idatzizko ezagupen horren zertzelada batzuk azalduko dizkizuet, bereziki Ipar eta Hegoko harremanen ikuspegitik; baina, horretara mugatu gabe, Lafitteren lanaren interpretazioa zirriborratzen ere entseatuko bainaiz.

Badu Lafittek *Dendariak* izeneko kontakizun labur bat; eta, bertan dendariak edo nahi baduzue, neska ezkongabeak oro har, Angeluko seroren komentura biltzera gomitatzen ditu; eta, horretarako honako kantua du eskaintzen, lau zortziko handiko ahapaldiz biribildua:

Goizik egin daut zori-gaixtoak
Bihotzean zarrapoa,
Zazpi urtetan betikotz joan zait
Nigarrik gabeko loa.
Beti eskas dut oherakoan
Amaren musu beroa.
O zoin beltza den ama iresten
Daukun hil-herri ziloa!

Zonbait egunen buruan aitak
Umexurtz ninduen utzi:
Eritasunak uste gabean
Hobirat zuen iraitzi.
Geroztik, Jainko Jaunari esker,
Komentu huntan naiz bizi
Serorek beren alaba gisa
Nute orai arte hazi.

Ama samur bat izan zait beti
 Hemen edozein serora,
 Nahiz ez naizen zorigaitzeko
 Umexurtz gaixo bakarra.
 Ni bezalako berrogei nexka
 Elgarrekilan bagira,
 Gure berrogei amak zerutik
 Ama-serorei begira!

Ondikotz, ama berri hauk ere
 Bertzen ganat zaizku joaiten.
 Eta nehor heien ordaintzerat
 Etxe huntarat ez jiten.
 Ondar neguan zortzi hilentzat
 Bi gazte baizik ez aurten.
 Umexurtxak, bai, berriz umexurtx!
 Asma zer pena ez duten!

Ezkongabe emaztekoa gizon bilaka, eta esan liteke autobiografikoa dela zinez olerki-kantu hau; eta aldi berean bere bizitza guztiaren laburbilduma. Ez al zen Lafitte umezurtz gelditu zazpi urtetan, ama eta aita, biak ere hilabete gutxiren epean galdurik?, ez al zuten Belokeko apaizek altxatu, eta gero Baionako Seminario Handiko irakasleek eta Tolosako Institutu Katolikokoek?, ez al zuten bere bizitza guztian, nola Uztaritzeko seminario ttipitik edo *Herria* eta kazetatarik bizitzaren ikuspegi erlijiosoaren alde eta laikoari buruzki gudukatu, nonahiko Jainko-seeak eta alabak, oro har; baina, oroz gainetik, hurkoen zituen euskaldunak, Jainkoaren aldera bildu beharrez?

Apaiz izateko bokazioa, berak Serge Monierri (1) kontatuaren arabera, apaiza herrian norbait zela ohartzetik etorri zitzaion. Haatik, banago hau ez ote den hartu behar erdi txantxetan, erdi irriz, Lafittek arras maite zuen estilo jostalariaren zirto barregarri gisa. Altxatu zuen familiaz den bezainbatean, Monierri egindako adierazpenak kontuan, esan liteke fede handikoak zirela, eta aita bera ere, frantses estatuaren funtzionario izanagatik, aduanazaina zenez gero, garbi ikusten da fededuna zela, eta girstino bertuteetara emana. Beraz, apaizei ohartu bide zien larderiak sortutako lilurari bezainbat zor dio apaiz izateko bokazioa, horrela erratea zilegi bazait, altxatu zuen familian edoski zuen giro girstinoari.

Haatik, maitekiro hazi zuen izeba biamesari eta, batere meriturik kendu gabe, ene ustez, benetako aita izpiritual, espiritu gidariak beste batzuk izan ditu, eta hauetarik bat biziki markatu zuena zalantza izpirik gabe Saint-Pierre apezpikua, Baionako Seminarioan irakasle izandakoa: honek bildu zuen eus-

(1) MONIER Serge: *LE PERE LAFITTE entretiens souvenirs avec*; ELKAR, Donostia-Baiona; 1992, 55-63 orr.

kararen alderako Afrikan misiolari izan nahi zuen apaizgai gaztea. Gaur eta hemen omentzen dugunak apezpikua hiltzean honela idatzi zuen *Gure Herriari*: “Bazen behin euskaldun ttipi bat aitaren eta amaren aldetik umezurtz zazpi urtetarako, izeba biarnes batek altxatu eta hazia, sehaskan ikasitako ama hizkuntza ahantzia zuena. Euskaldun ttipi hau sartu zen Seminario Handian, eta han bere moraleko irakaslea entseetzen da, ez jakin zergatik, bere gurasonen hizkuntza ikasarako zezan. Apaizgai gazteak zalantza handiak ditu hain lan-tegi alimalearen aurrean. Zuzendariak hertsatzen du, berotzen du, eta ahaide baten arartekotasunez lortzen du biltzea: uzten dizkio bere euskal liburu eta kazeta guztiak, bere <<Azkue>> eta <<Eskualdun ona>>ren bilduma guztia, gogoz beroturik atxikitzeko; eta idazkiak laburrarazten dizkio, alemanetik edo espainoetik itzularazten dizkio euskarari buruzko artikuluak; eta hainbertzeraino ezen arras grinatzen baita eskualdeari dagozkion ikasketen aldera. Euskaldun ttipi hau, zuen zerbitzari hauxe zen”.

Batetik maisu izan du Saint-Pierre, euskal idazletzan maisu, Jean Etxepare eta Jean Hiriart-Urrutyrekin batean; eta bestetik, euskararen bidez euskaldunenganako eta hitz batean Euskal Herriaren alderako maitasuna txertatzen lagundu dio, hil arte bazter utziko ez duena. Saint-Pierrek utzi bazizkion Azkue handiaren euskal lanak; Azkuek berak jadanik 1928an, artean Piarresek 27 urte baino ez zituelarik, euskaltzain urgazle izendatu zuen, euskararen alde egindako lanen aldera, eta jakina, bide beretik jarrai zezan adoretzeko. Ordurako idatziak zituen hainbat artikulu *Eskualdunan*, 1925etik 30 arte Saint-Pierrek zuzendu zuen astekarian, eta *Gure Herriari* ere bai olerkiak, antzerkiak eta euskarari buruzko artikuluak eta; eta, bestalde, ordurako ezagutua zuen Pierre Lhande Tolosako Institutu Katolikoan, eta lexiko bilketan laguntza ematen hasia zen; eta *Grammaire Basque* alde batera bere lanik handienan ere bai Saint-Pierrek sustaturik.

Egun euskara batuari buruzko Euskaltzaindiaren gramatika dugu eskura, oraindik zer asko zehazteko dituen, baina hainbat puntu axolazkotan argitasunak ematen dizkiguna; eta erraz ahazten ditugu ondorio honetara ekarri gaituzten alde aurreko lanak, besteak beste, Lafitteren lankidetzaz bipilaz eginak; eta, ez diogu Lafittek eta beste hainbatek eginei eskerrik ematen, baina bere garairako, Iparraldeko literatur tradizioari zegokionez, nafar-lapurtar literarioaren azterketa oso lan bete izan zen gaur omentzen dugunak egina. Haatik bere lanak izendatzen hasten bagara, mintzaldian ez dugu bestetarako astirik izanen.

Goazen Hegoaldeko euskal kultur langileekiko harremanetara. Askorekin izan zituen harremanak, ideologiaz karlistak zirenekin bezala nazionalistak zirenekin, eta ez karlista eta ez nazionalista zirenekin ere bai. Zerrenda luzea aipa liteke: Resurreccion Maria Azkue, Julio Urkixo, Nikolas Ormaetxea *Orixe*, Jose Markiegi, Martin Lekuona, Antonio Maria Labayen, Aingeru Irigarai, Jokin Zaitegi, Federiko Krutwig, Joseba Intxausti..., baina hauekiko guzti-eko harremanak aztertu gabe, guztietarik bat bereiziko dut Jose Ariztimuño

Aitzol nazionalistarekin izandakoak hain zuzen. Uztaritzeko irakaslea ez zen laudorio merkeen zale, eta horrexegatik gehiago nabarmendu beharrekoak dira haren goresmenak. Aitzolen *La Democracia en Euzkadi* liburua iruzkintzen ari, bi adjektiboz goraiatzen du idazle tolosarra; batean idazle jakintsua dio, eta bestean idazlari paregabea. Bada zerbait Lafitterengandik datozela kontu eginik.

Ildo beretik, badu *Aintzinan* idatzitako artikulu bat hunkigarria bezain goangarria, besteak beste, Ariztimuñori eskainia. 1936ko abenduan idatzia, jadanik Espainiako anaia-arteko gerrak hilabete batzuk bazituela, eta jadanik Aitzol hila zutela. Lehenik, aitortzen du <<croisade>>ren zaldunek apaizak garbitu zituztela, hil zituztela ez armak altxatu zituztelako hauek, baizik ere euren Herria maite zutelako; eta, hildakoen zerrenda ematen zuen, hamahiru apaiz hilena; hauetarik batzuk Lafitteren lankideak izanak euskalgintzan hala nola Martin Lekuona Erreterriako apaiza, eta Jose Markiegi Arrasatekoa; eta, aurrerago Aitzolez ari: Hiltzeko ordua iritsi zitzaionean, Ariztimuño apaizak, Euzkadi goratu eta Jainkoari urrikia eta gupida galdegin aurretik, besarkada eta barkamena eskaini zizkion hil behar zuen soldadu-taldearen buruzagiari. Irakaspen handia, ona Espainiako alderdi guztientzat eta gainera, atera zen euskal bihotz eskuzabal eta apostolikoaren duin.

Honek ez du esan nahi Lafitte bat zetorrenik euskal nazionalistek Espainiako gerran hartu zuten jokabidearekin. Zalantzan zebilen. Adiskideak alde bietan zituen: bai Frankoren aldeko karlisten aldean; eta baita, sozialista eta komunistekin batean, Errepubika aldezteko hautua egin zuten nazionalisten aldean ere. Moralki bi jokabideak zuzenesten zituen, eta heriosuhar baketu eta adiskidetu nahi zituen elkar hiltzen ari ziren nafar eta bizkaitar anaiak. Lafitte eskuinetik zetorren, eta eskuindarrengan jarri zuen fidantzia; baina, huts egin zioten Mola eta Yagüe jeneral eskuindarrek, eta hauen barrabaskeriak salatu zituen, Gernikaren txikizioa salatu zuen bezala, bere ingurunean, hots, Euskal Herriaren Iparralde honetan, gehienak Ibarnegarayrekin zirela, *Eskualduna* barne, Frankoren altxamenduaren alde eta gorrien aurka. Hirurehun eta gehiago haur, Espainiako gerratik ihesi Iparraldera etorritako haurrak artatzen ere erakutsi zuen bere benetako giristinotasuna, egokitasun edo komenientzia ideologiko-politiko guztien gainetik.

Aitzol eta Lafitte batetik oso hurbil zeuden elkarrengandik, eta bestetik bazituzten urruntasunak ere; eta badakigu bi pertsona hauek nortasun handiko norbanako ez ezik Hegoaldeko Eliza euskaltzalearen zati garrantzitsu baten eta Iparraldeko Eliza euskaltzalearen zati axolazko baten ordezkari ere izan zirela; eragin gaitza izan zutela nola batak hala besteak; batak Hegoaldean bezala, besteak Iparraldean.

Hurbil zeuden elkarrengandik Jainkoaren eta Lege Zaharren alderako atxikimenduan. Laikotasunaren aurka, bizitzaren ikuspegi laikoari aitzki, ko-

munismo eta sozialismo jainkogabeari buruzki biek ere zenbat guduka ez zuten egin! Lege Zaharren alderako atxikimenduan beste horrenbeste.

Lege zaharraren deiturapean aitonen legeek zuten on guztia hartu eta egungo legeei jarraiki, etorkizunerako abiadura hartzea ulertzen zuten *Eskualherrizaleak* elkartekideek. Eta labur-labur bildurik hiru aldaxka zituen Lafitte-rentzat lege zaharrak: familia, irabazpidea eta herria. Familiaren zuzenak behar zirela ezagutu eta ezagutarazi aldarrikatzen zuen batetik; etxearen onari jazartzen zitzaizkion lege-gaien kontra ariko zirela: ondoriotasunak porroskatzeko zituen legearen kontra, edo ezkontza hautsi eta desohoratu nahi luketenen kontra. Aldiz, eskolako libertatea zuen galdegiten, haur-arauko boz-emaitea eta haur-arauko sari-gaina galdegiten zuen bezala. Euskaldun legeen arabera, emazteek eta gizonak eskubide berberak zituztenez primantzari buruz, zioen euskaldunek betidanik ezagutu dutela andreak ere gizonak bezainbat izaten ahal direla, bai zentzuz bai nagusigoz, eta ondorioz onesten zutela emazteek boz-emaitea.

Bizibide edo irabazpideari zegokionez, langileak eta lan-emaileak biak behar zirela faboratu zioen *Aintzinan*. Batzuek eta bertzeek sindikatu giristinoak behar zituztela moldatu. Aitzol ere biziki lehiatu zen Euskal Langileen Alkartasuna, hots, euskal langile kristauen sindikatua sortzen.

Herriaz berriz, Euskal Herriaren ona eta Euskal Herriaren eskubideak galdetzen zituen. Euskara ahoz nola idatziz erabiltzea, elebitasunaren alde egitea, eta herriko kontseiluen eskubideen alde gudukatzea hauek gobernu jakobino zentralistaren mutil ezdeus bilaka ez zitezen. Halaber ez zuen onesten ahal Frantziako eskualdeen artean korapilaturiko lokarri hertsia eta galgarria, herrialdeak bereiziago utziz elkarretarik, on gehiago zuketela denek irizten zion. Erregionalismoa hedatzeko Frantzian: Flandre, Bretania, Auvergne, Provence eta Alsaziako herrizaleekin eskuz esku aritzeko xedea agertzen zuten *eskualherrizaleak*. Puntu hauetan, eta euskal arrazarekikoan eta, nago baduela zorrik Lafittek, Sabino Arana, Engrazio Arantzadi eta Aitzol bezalako nazionalisten aldera. Orain *Eskualherrizaleen* mugimendu horretan, eta hiru urtez atera zuten *Aintzinan* beste puntu asko dago Hegoaldekoekin zerikusirik ez zutenak, edo izatekotan Hegoaldekoek Iparraldekoengandik hartuak izatea baino ez, hala nola pertsonalismoaren defentsa, Emmanuel Mounier eta Esprit aldizkariaren urratsetan.

Zein kontu txinatar polita bildu zuen *Aintzinako* orrietara Lafittek: eskailera izeneko ipuina hain zuzen. Behin Txinako mandarinak etxe handi bat erakitzekeo manua eman zuen, herrixkako biztanle guztientzat izanen zena eta auzo bakoitzeko solairu bat izanen zukeena. Solairuen arteko joan-etorria ziurtatzeko eskailera bat eraikiarazi zuen. Eskailera hori hertsiegia zela eta, hedatzeko manua eman zuen birritan ere, eta azkenean eskailera leku gehiago hartuz joan zen biztanleen etxebizitza geroz ttipiagoak baino. Biztanleek beren bizitza guztia eskaileran egiten zuten; eta azkenerako eskailera horren sobera-

niazko pisuak etxearen egitura hondatu, eta bertan behera erori zen etxea. Estatuaren soberaniazko boterearen sinboloa da ipuin txinatar hau; eta, pertsona errespetatu beharrarena. Hala adierazi zuen aleman izenburuko artikuluan: *Euzkadi über alles* (Euzkadi guztien gainetik): Jainkoaren ondotik giza pertsona da guk gehien errespetatzen duguna: zer balio dio gizakiari unibertso osoa irabazteak, arima galtzen badu? Mundua, Europa, Frantzia, Euskal Herria, herria, familia, norbanakoaren salbamenduaren zerbitzuan behar dute egon. Zalantzarik gabe, guk Euskal Herriaren alde egin nahi dugu, baina hau soilik gure aberkide maiteen salbamendu moral eta materialerako giro ego-kiagoa sortzearen.

Aitzolekin zituen hurbiltasunak aipatu ditugu, eta zerikusi handirik gabeko zerak ere bai. Eta urruntasunak? Ez da lan samurra hauek zehaztea. Bate-tik iduri du Aitzol Hegoaldean ahalegindu zen bezala benetako karlista tradi-zionalistak eta euskal nazionalistak elkarren artean batzen euskotar populu kristaua bildu nahiz, Lafitte ere beste horrenbeste entseatu zela Iparraldean: Jainkoa, Frantzia eta Euskal Herriaren aldekoak Jainkoa eta Lege Zaharraren aldekoekin estekatzen, azken mugimendu hau haren ondorio eta haren bilakera era naturalizat jorik, aurrerapenezko bilakaeratzat; bestetik, desberdintasunak ere nabariak dira Aitzolen eta Lafitteren artean.

Lafittek Monierri adierazi bezala, *Aintzina* agerkaria argitara baino lehen gauzak ongi pisatu zituen; eta bere programa *Eskualherriaren alde* plazaratu baino lehen, aholku eske ibili zen. Dakigunez, ez zion iritzirik eskatu Aitzoli, eta ez zen zer miretsirik egin balu; izan ere Aitzolek 1932an hiruzpalau artiku-ku idatzi zituen nazionalismoaz eta abertzaletasunaz, eta abertzaletasunaz eta apaizgoaz. Ariztimuñok ere Cambraiko Chollet artzapezpikuaren aipuak biltzen zituen Xalbat Arotzarenak bildu zituen bezala *Eskualdunan* nahiz biek aurore beraren zati desberdinak biltzen zituzten eta ondorioz oso bestelako ondorioetara iristen ziren; edo Arras-eko apezpiku Julien monsinorearenak edota Erromako Gregorianako Aita Vermeersch famatuarenak. Artikulu hauek idatzi zituen Aita Saindu Pio XI.ren entziklika *Charitate Christi compulsi*-ren kariatarat. Baina gorago esan bezala, dakigunez ez zion aholkurik eskatu tolosarrari; ziur dakiguna da Pariseko Yves de la Brière jesuita famatuari galdegin ziola.

Hau Tolosako Institutu Katolikotik ezagutzen zuen; eta honek *Eskualherri-rrizaleen* programan hiru osagai ikusten zituen: eskakizun katolikoak, kulturalak eta politikoak. Lehenbizikoei zegokienez, erlijio, familia eta eskolari buruzko eskakizun katolikoak, inongo eragozpenik ez zien sumatzen; aitzitik, sustatu beharrekoak zirela irizten zien apaizak eta erlijiosoak aitzindari zirela. Kulturei zegokienez: literarioak, artistikoak, eta aberri ttipiari zegozkion ohitura, usantza eta oroipenei buruzkoak garrantzi txikiagokotzat jotzen zituen hauek, eta aurrekoak bezain zuzenak eta arazorik gabeak apaiz eta erlijiosoen-tzat. Eskakizun politikoetan ikusten zituen arriskuak eta oztopoak. Aberri ttipiarentzat separatismorik gabe autonomia lortzera bideraturiko lege eta era-

kundeen aldetiko aldakuntzei zegokienez, helburu gisa legezko eta bidezko-tzat jotzen zituen Yves de la Brière jesuitak baina, gogora ekarriz orduko Frantzia unitarioa, ez zion irizten egoki apaizak politikan aritzeari, jendaurrean, sinestunen artean sor zezaketen zatiketagatik; eta are gutxiago erlijiosoak. Bi hitzetan, eskakizun katolikoak sustatzeari bai, kulturalak ere bai, baina eskakizun politikoetan zuhurtzia eta kontu handia aholkatzen zizkion Lafitteri.

Nahi baduzue ziurtasun edo babes horrekin ekin zion *Eskualherrizaleak* mugimenduari Lafittek, eta halaber muga horiexekin. Espainiako gerra hasi zenean, argi utzi zuen zatiketa Lafittek, zatiketa politikoa Ipar eta Hego Euskal Herriaren artean: *Politikaz den bezanbatean, gauden nor gure alde: antola ditela ahal duten bezala Espainiarekin; gu, Frantziarekin antolatuko gira; kulturala ez Gero, eskualdun mintzai, teatro eta ohidureri buruz, ez dugu nahi zazpi eskualdeak berech ditzen elgarretarik; eta egia da, deus heraberik gabe agertu girela bai nazionalisten bai tradizionalisten bilkuretan. Bainan ez dugu heien politikari den gutieneko zorrik. Frantziako regionalistekin dugu gure egitekoa, erlisionaren bahean zetabetzen ditugularik heien irin guztiak; baina politikoa bai. Eta zatiketa espirituala ere erants liteke. Lafitte ez zen erabat fio Aitzol aberkidearekin, edo ez zitekeen fida egitura politiko-erlijiosoak zeuden bezala; Lafittek, Pariseko Institutu Katolikoko jesuitengan zuen konfiantza.*

Aberri handia, 1940an, zubiak eraikiz eta zubiak suntsituz zerbitzatu baino urtebete lehenago, banderei buruz zer iritzi eta zer sentimendu zituen adierazi zuen. Erraten zuen bazirela erregionalista aipatuak euskal ikurrinari eraso egiten ziotenak, eta bandera bakarrarekin, hots, urdin-zuri-gorriarekin aski zutela. Berak berriz, maite zuela urdin-zuri-gorria, bere borondatez landako hainbat gorabehera tarteko, bandera horrek orduan Frantzia ordezkatzan zuelako, eta ez halako edo holako iritzi politikoa. Baina, halaber, maite zituela Ama Birjinaren koloreak ere, Jeanne d'Arc-enak eta eskaut-enak ere; eta bera Euskal Herria deitzen den jende-multzokoa bazen, nork galarazi behar zion euskal ikurrina maitatzea. Erruki zituen bandera bakarrekoak, eta berak hiru maite zituela zuen aitortzen. Aitzolek horrelako sentimendurik ez dakit izan duen; idatzia behinik behin, nik dakidala, ez du utzi; eta idatzi balu, espainolizatza joko zuten.

Herriako orrietarik, Gure Herria eta gainerako aldizkariak ahaztu gabe, irakasle gisa eta gazteekin eta egindako lana ahaztu gabe, urte luzez hiru banderak zerbitzatu ditu; lehenik erlijioarena, gero Frantziaren bandera, eta Euskal Herriaren ikurrina. Erljioarena bizitzaren ikusmolde laikoaren aurka. Frantziarena zerbitzatu du, eskola librean alde, gurasoek haurrengana dituzten edo izan behar lituzketen eskubideen alde, eta herriko kontseilu eta eskualdeen eskubideen alde, eta baita ere bigarren mundu gerraren ondotik, frantsesak euren buruarengan galduxe zuten konfiantza berreskuratzearen alde. Euskal Herriarena berriz; batez ere, euskararen eta euskal kulturaren alde egindako lan gaitzaz.

1956an, norbaitek gutun bat igorri zuten *Herria* astekariaren erredakziora galdetuz ea bazekiten zer nahi zuten. Dakizuen bezala Lafitte *Herriaren* haste-hastetik, 1944tik 1967 arte zuzendari izan zen. *Herriaren* arropostua hau izan zen Euskal Herriaren politikari zegokionez: *Bertzeak bertze gure ametsa da Eskual-Herriko zazpi probintziek, egun batez, bat egin dezaten. Bainan Eskual Herriaren <<bat-ze>> hori ez dugu ikusten auzo erresumetarik kanpo, are gutiago heiekin etsaigoan. <<Bat-ze>> hori nahi dugu Europa eta Eurafrika behin, handiago zerbait gero, izanen den erresuma baten barnean eta pean. Hortakotz gira hemen Europa eta Eurafrikaren alde eta heien lehenbailehen eraikitzeari atchikiak.*

Urte horretan bertan idatzi zuten Pazko aroan, *Eskual-Herriak noiz duke Bazko?* Kinka txarrean sumatzen zuten Euskal Herria, euskaldunak bakantzen eta sorlekuan arrotza sartzen “*ulia hilikirat bezain usu*”. “*Arrotza sartzen eta nausitzen*” zioen; “*sartu-eta eskualduntzen balitz, ez litake makurrik; baina harek gitu beretzen, iresten eta kaskointzen. Beha zonbat herritan ez zaizkun nunbaiko batzu jabetu meriaz eta bertze asko karguz!*”

Ez da harritzeko erdarak hiltzen baitauku eskuara, toki gehientsuenetan. Haurreri bereri erdarazko liburuak eta agerkariak emaiten diozkate irakurtzerat saka-saka; damurik ez baitiote deus ere eskuarazkorik eskaintzen kati-chima baizik, eta hau ere ez denetan.

Eskualdungoaren geroak heriotze baten itchura gehienak baditu”.

Gaitzari aurre egiteko hiru puntu aipatzen zituen: lehenik, euskaldunak sorlekuan atxikitzea, horretarako kondizioeak edo baldintzak sortuz, hots, lana, ofizio berriak euskaldunentzat, eta elkarren arteko laguntza. Bigarrenik, Euskaldun irauin nahia gogo-bihotzetan sartzea. Eta horretarako zioen, herriz herri ibili behar liratekeela zerbait dakiten jaun eta andereak jakintza gai gehientsuenei buruz jendeak euskaraz argitzeko. “*Eskualdunak hola argituz, erna litazke; ez litazke ez uzkur, ez herabe, bethi bertzen lekaio eta uzkipitzer. Har lezakete zerbait badirelako sendimendua, eta herrian aski direla berak, egitekoen kudeatzeko, arrotzen ondotik ibili gabe*”. Eta azkenik, euskaldun orok bat egin beharra aldarrikatzen zuten, juduek egin zuten bezala galdutako lurra berreskuratzeko eta hildako mintzaira pizteko: *Delibera baginte mundu zabaleko eskualdun guziak, ttipi ala handi, batasun azkar baten egiterat Eskual-herriaren alde, hitz eta promes dautzuegu Euzkadik balukeela zombait menderen bizi oraino. Batasun hori osa bagineza, ai orduan luke egiazki Eskual herriak Bazko!*”.

Egungo egunerako ere ez dira aholku txarrak, ez direnez!

Mintzaldi hau bururatu baino lehen, Clément Mathieu monsinorea aipatu nahi nuke. Saint-Pierre aipatu dugu, Aitzol aipatu dugu, Yves de la Brière aipatu dugu, eta Mathieu ere aipatu beharra da. Baionako Seminarioa utzi baino pare bat urte lehenago, teologiari zegokionez arazoak zituen ez zuten kon-

prenitzen ahal Jainkoak nolatan igorri zuen bere semea Jesus lurrera, eta galdez joan zitzaion Mathieu teologiako irakasle zuenari. Honek erran zion oso kritikoa zela, arrazoimenean baino ez zuela fidantziarik, eta bazuela halako gorroto edo herra bat gizarte guztiaren aldera, iraultzailea zela, eta bere idatzietan ez zela inoiz sentimendurik. Jendearengana bihurtzea, ikaskideez arduratzea aholkatu zion, bihotza irekitzea, eta Jainkoa hurko edo protsimoarenaganako amodioaren bidez atzematea. Lafitteri Mathieurekiko enkontruak aldaera gaitza ekarri zion, behiala Paulori Damaskoko gertakariak bezalatsu.

Lafittek, irakaskuntzan egindako lanaz bestalde, gazteekin eskaut mugimenduarekin bat eginik egindako lanaz bestalde, *Eskualherrizaleekin* eta *Begiraleak* eta *Menditarrak*-ekin egindakoaz landa, eta kultur lanez bestalde, lana egin du behartsuen alde: Tolosa ondoko amirun edo almidoi lantzaileen auzoan langile behartsuen ondoan bezala, Uztaritzeko *Lotan* familia desegina zuten gazteen aldean, ahal zien laguntza eskainiz. Eta bide horretan Mathieuk eragindako durduzaldiak garrantzia izan zuen hain segur. Hau Akize eta Landetako apezpiku izendatu zutenean, honen euskaltasuna nabarmentzeko artikulua idatzi zuen. Besteak beste adierazi zuen Ekonomia Politikoan oso euskaldun agertu zela. Deszentralizazio administratiboaz eta ondoriotasun legeei buruz zituen tesiak oso ongi ezkontzen zirela euskal Zuzenbide zaharrarekin. Ez zuen uste Mathieuk inoiz pentsatu zuenik euskal foruak aldezte; baina, oso pozgarri gertatzen bide zen erregionalista gazteentzat euren sentimenduak zuzenetsiak ikustea, nondik eta euren irakaslearen arrazoi hotzaren aldetik.

Hasierako kantura itzuliz, goizik egin zion zorigaiztoak bihotzean zarrapoa Lafitteri. Zazpi urtetan betikotz joan zitzaion negarrik gabeko loa. Beti eskas izan zuen oherakoan amaren musu beroa. Zenbait egunen buruan aitak umezurtz zuen utzi; geroztik Jainko Jaunari esker Saint-Pierrek, Mathieuk, Yves de la Brière jesuitak eta, zuten hazi beren seme gisa, eta bizitza guztian entseatu zen seme-alaba giristinoak hazten, munduan maiteen eta hurbilen zuen Euskal Herriko txoko maitetik, ahalegin bizian, gorago aipatu hiru amodiorekikoak egin nahiz: Frantzia katolikoaren alde, Euskal Herri giristinoaren alde, eta guztien gainetik Jainkoaren zerbitzuko gizadiaren alde.